

MOMENTE ALE LUPTEI COMUNE A POPORULUI ROMÂN ȘI A NAȚIONALITĂȚILOR CONLOCUITOARE ÎMPOTRIVA DOMINAȚIEI IMPERIULUI HABSBURGIC

NICOLAE WARDEGGER

Strădania generală a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, de a făuri o viață mai bună, mai fericită și mai demnă pe pământul țării noastre, — atît de des și greu încercat de-a lungul veacurilor —, conjugarea și coeziunea tuturor forțelor în acel tot unic, în eforturile pentru edificarea socialismului și comunismului în patria noastră, își au rădăcini în munca și lupta comună pentru libertate și independență, pentru lichidarea exploatării sociale și naționale.¹ În studierea istoriei naționalităților conlocuitoare pornim de la această realitate, constatată și dovedită de istoriografia română, de la faptul că de-a lungul veacurilor pe pământul patriei noastre, alături de poporul român, al cărui proces de făurire era definitiv încheiat spre sfîrșitul mileniului I al erei noastre, s-au așezat populații de diferite neamuri.² Această teză fundamentală, care trebuie să constituie baza tuturor cercetărilor referitoare la așezarea strămoșilor naționalităților conlocuitoare pe teritoriul țării, își găsește o formulare magistrală în Programul partidului adoptat la Congresul al XI-lea al P.C.R., care precizează: „Partidul Comunist Român pornește de la realitățile istoriei, de la faptul că, pe parcursul secolelor anterioare formării statului național, alături de români, pe teritoriul țării noastre s-au așezat maghiari și germani și, într-un număr mai mic alte naționalități. De-a lungul veacurilor, între oamenii muncii români și cei de altă naționalitate, s-au stabilit relații de strînsă colaborare; ei au conviețuit și conlucrat atît în condiții normale, cît și în împrejurări grele. Dezvoltarea forțelor de producție, progresul general realizat pe teritoriile locuite în comun de români, maghiari, germani și de alte naționalități constituie rezultatul muncii și luptei lor comune. În decursul istoriei, oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate au luptat împreună împotriva asupririi, pentru dreptate socială și națională. Frăția și solidaritatea dintre ei s-au afirmat cu putere în lupta împotriva fascismului și războiului, pentru răsturnarea dictaturii fasciste și eliberarea României de sub dominația hitleristă, ridicîndu-se pe trepte superioare în anii revoluției populare democratice, ai revoluției socialiste și edificării noii orînduirii sociale în România. Succesele obținute în lupta pentru lichidarea claselor exploatoare, mărețelor realizări dobîndite pe calea construcției socialiste — tot ce s-a înfăptuit în această perioadă de profunde transformări revoluționare

¹ Elena Florea, *Principiile politicii P.C.R. în problema națională*, Ed. politică, București, 1975, p. 17.

² *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română (Naționalitatea maghiară)* Ed. politică, București, 1976, vol. I. p. 7—8.

— este rolul eforturilor comune ale oamenilor muncii români, maghiari, germani și de altă naționalitate.”³

Istoria mișcărilor sociale din România atestă că înfrățirea dintre români și naționalitățile conlocuitoare, acțiuni comune de luptă împotriva asupritorilor, au avut loc pe întregul parcurs al bătăliilor duse de masele populare pentru libertate socială și națională, pentru neatîrnarea meleagurilor natale. Astfel, în condițiile intensificării exploatării feudale, în Transilvania a avut loc cunoscuta răscoală de la Bobilna din anul 1437 la care au participat, în principal, țărani răsculați români și maghiari. Mai târziu, marele război țărănesc din 1514 condus de Gh. Doja, a unit într-o mare oaste iobagi români și maghiari, mica nobilime română din Maramureș, păturile plebeiene din orașele Cluj, Dej, Turda, lucrătorii de la ominele de sare din Cojocna, precum și minerii din Trăscau și Rodna, în bună parte germani.

Marile bătălii de clasă împotriva asupririi sociale și naționale s-au îmbinat strins în lupta pentru înlăturarea jugului dominației străine. În acest sens, alianțele și lupta antiotomană și antihabsburgică rămân ca fapte istorice de o deosebită importanță și semnificație pentru afirmarea poporului nostru ca popor liber și independent. În această idee ne-am propus să înfățișăm câteva aspecte generale și locale mai importante din lupta comună contra dominației habsburgice.

La 1691, prin „Diploma Leopoldină”, Transilvania devine provincie a imperiului habsburgic. Scopul principal al acestei politici a fost ca în câteva decenii să fie asimilate toate neamurile din Transilvania, iar țara să devină o provincie cu caracter german. S-a preconizat ca acest plan să fie realizat prin restaurația bisericii catolice, prin unirea forțată a românilor ortodocși cu biserica catolică și supunerea bisericii luterane autonome a sașilor față de organele centrale de la Viena, în fine, prin germanizarea administrației și alte mijloace.⁴

Puternica flacăra a luptei comune împotriva imperiului habsburgic a fost aprinsă de mișcarea curuților, „de războiul de eliberare antihabsburgic condus de Rákóczi Ferenc al II-lea, care a unit țărani maghiari, slovaci și ucrainieni împotriva autorităților împărătești. Larga mișcare populară a făcut să răsune peste tot, cîntecul curuților în limba română și maghiară: „Măi, Rákóczi, Beresényi, unde-i merge acolo om fi”.⁵ În sprijinul mișcării pentru libertate se ridică cete de răsculați ba aici, ba colo, spre Bistrița, pe Someș, în Dobâca, în apropierea Clujului, în comitatele: Turda, Zarand și Hunedoara.⁶

Haiducii legendarului Pinte Grigore — Pinte Viteazu, cum i-a rămas numele în popor — provoacă o permanentă groază în rîndul trupelor habsburgice și ale nobililor din regiunea Baia Mare. Arhivele hunedorene abundă în documente care consemnează prezența activă a „lotrilor” pe aceste meleaguri, a „hoților de codrii”, a „hoților de munte” cum îi numeau autoritățile, care în realitate erau haiduci, țărani răsculați înfrății cu codrul pentru a scăpa de birurile apăsătoare și de a trăi în libertate.

³ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Ed. politică, București, 1975, p. 148—149.

⁴ L. Bányai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971, p. 48.

⁵ Mark Sandor, *II Rákoczi Ferenc*, vol. I, p. 485, apud. L. Bányai op. cit., p. 49.

⁶ *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. R.S.R., București, 1964, p. 245 și urm.

Un alt moment important al luptei comune dîrze contra stăpînirii habsburgice îl constituie ridicarea împotriva înființării regimentelor de graniță.

Lupta a fost declanșată de românii din părțile Bistriței și Năsăudului la 10 mai 1763, cînd aceștia au refuzat să depună jurămîntul pentru împărat, aruncînd armele, declarînd că nu doresc să fie robi.⁷ Cu prilejul represiunii crunte care a avut loc, 19 grăniceri români au fost condamnați la moarte, iar Tănase Todoran din Bighigiu, un bătrîn de peste 100 ani, care a prezentat revendicările grănicerilor, a fost frînt cu roata, alții trei spînzurați. Lupta a fost continuată de secuii din Ciuc, Trei Scaune și Odorhei, care s-au opus cu dîrzenie împotriva recrutării forțate în regimentele de graniță, retrăgîndu-se în pădurile și munții de lîngă Siculeni pentru organizarea luptei. Pentru acest fapt — după cum se știe, în noaptea de 6 spre 7 ianuarie 1764, satul adormit a fost atacat de o puternică unitate militară imperială, ucigînd circa 400 de secuii. Înfiiorătorul măcel avea să fie întipărit în istorie sub numele de „Siculicidium“ (Uciderea secuilor).⁸

În comitatul Hunedoara, în 1763 a izbucnit răzvrătirea condusă de călugărul Sofronie, care, în scrisoarea sa adresată Înaltului guvernium din Cluj a scris că „de nu se vor dezlega lucrurile după dorința românilor, tot principatul va fi răsturnat“.⁹ Fără îndoială că lanțul acestor împotriviri avea să culmineze cu marea răscoală condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Zguduind din temelii întregul edificiu social și politic al principatului transilvan, această răscoală inerent a avut și un pronunțat caracter antihabsburgic. În pofida acestui fapt, oamenii muncii șvabi, maghiari și sîrbi, au luptat solidari cu masele de iobagi români pentru desființarea nobilimii, împărțirea pămînturilor lor și emanciparea națională. De pildă, la Trăscău, iobăgimea maghiară a participat în masă la răscoală. Conducătorul lor Kovacs Istvan, îndemna pe răsculați prin cuvintele: „Haideți, că niciodată nu vor mai fi domni în Singiorgiul Trăscăului, haideți că acum îi vremea“.¹⁰ Un alt conducător al iobagilor maghiari din Trăscău, Gaspár Miklós, alături de conducătorii țaranilor români, a fost de asemenea condamnat la moarte și executat după înăbușirea răscoalei de către trupele austriece.

„Mă cheamă Avram Mihoc — cităm dintr-un document al vremii — domiciliat în Bampotoc, dincolo de Mureș, sînt supusul lui Ioan Dosa din Vinerea, de religie ortodoxă nu unită, sînt căsătorit, am trei copii și sînt aproximativ de 48 ani“ — începe interogatoriul luat unui iobag, conducător a unui grup de răsculați de la 1784, care urma să fie osîndit la fel ca mulți alți tovarăși ai săi, la cumplita pedeapsă capitală prevăzută de „Constitutia criminalis Theresianae“ din 1768, sub denumirea de „pedepse mai grele“.¹¹ După cum este cunoscut, focul mării răscoale ce s-a aprins la 1 noiembrie 1784, în comuna Curechiu, cu o iuțeală uimitoare cuprinde întreg Zarandul, de unde se răspîndește în Hunedoara

⁷ J. Fazekas, *Lupta secuilor alături de români, împotriva dominației străine și a asupririi, pentru libertate și dreptate socială*, în *Era Socialistă* nr. 8/1977, p. 17.

⁸ Ibidem.

⁹ Z. Toth, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848*, Ed. Acad. R.P.R., 1955, p. 148—152.

¹⁰ D. Prodan, *Răscoala lui Horia în Comitatele Cluj și Turda*, București, 1938, p. 163—169.

¹¹ Arh. St. Deva, fond. Scaunul săsesc Sebeș, c. 2/1784.

și în munții Abrudului. O ceată de țărani ce au coborît pe Valea Căianului trecînd din Zarand în comitatul Hunedoara în 4 noiembrie 1784 în aceeași zi, seara, a atacat nobilimea din comuna Șoimuș, iar vineri, 5 noiembrie, continuînd drumul pe Mureș în sus, a aprins focul răscoalei în comunele Hărău, Chimindia, Bampotoc, Cărpiniș, Uroi, Rapolt, Bobilna, Folt, Geoagiu de Jos, Băcăinți, Homorod, iar în ziua de 6 noiembrie în comunele Bințiinți, Pișchinți, Vurpăr și Cioara. La 7 noiembrie este răscolată și comuna Vințu de Jos. Tot în aceste ultime două zile, a fost atacată, în două rînduri, cetatea Deva — fără să poată fi cucerită — unde se refugiază nobilimea hunedoreană.

Avram Mihoc declară că alături de ei — grupul răsculaților — au participat la răscoală și marea parte a țăranilor din satele menționate¹² — unind în lupta comună iobagi români, maghiari și germani.

În sentința de condamnare la moarte prin tăierea capului cu paloșul a răsculaților care au asediat cetatea Deva, alături de români, figurează și numele răsculaților Iozsa Hegedüs din Mintia, Anton Schreiber din Vețel și Pavel Gyula din Bințiinți.¹³

La întrebarea de căpătii: „Ce te-a determinat să participi la răscoală?” —, în vorbe simple, dar pline de elocvență, Mihoc răspunde: „Nici o altă cauză n-a fost decît aceea că am fost siliți să lucrăm pe moșia nobililor noștri toată săptămîna cu mîncarea noastră”.¹⁴

„În aceste mari răscoale țărănești — sublinia tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU — ca în toate înfruntările de clasă cu exploataorii feudali, în lupta pentru condiții de viață mai omenești, pentru drepturi și libertăți sociale, iobagii români și maghiari s-au aflat întotdeauna umăr la umăr, în strînsă frăție și unitate, animați de aceleași interese și țeluri, conștienți că numai împreună pot dobîndi victoria împotriva dușmanului de clasă comun, își pot asigura libertatea și fericirea”.¹⁵ Înăbușirea răscoalei de la 1784 n-a putut duce la supunere și tăcere țărănimea transilvăneană, cum s-a așteptat nobilimea. Numeroase documente de arhivă confirmă faptul că agitațiile, nemulțumirile și frămîntările în rîndul iobagilor și țăranilor au fost foarte acute și în anii posteriori răscoalei. De asemenea, lupta antihabsburgică a fost reluată de grănicerii români din Hațeg și Hunedoara și printre secui, deoarece aceștia au refuzat porunca împăratului Iosif al II-lea de a porni la război contra Franței revoluționare. Împotriva satelor românești din Hațeg au fost trimise de comandamentul austriac din Sibiu șase companii de soldați distrugînd casele grănicerilor și alungînd pe copiii și soțiile acestora pe drumuri, în toiul iernii.¹⁶

Un alt moment remarcabil poate fi evocat apoi în sprijinul dat de cărturarii și iluminiștii maghiari, nemți, sirbi în 1791 acțiunii memoriului „Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae”, în lupta împotriva absolutismului.¹⁷

Cu cîteva decenii mai tîrziu, în Munții Apuseni, în fruntea luptei minerilor iobagi din satele domeniilor fiscale, îndreptată împotriva ex-

¹² Ibidem.

¹³ N. Densușeanu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785*, București, 1884, p. 573 și urm.

¹⁴ Arh. St. Deva, fond. Scaunul săcesc Sebeș, c. 2/1784.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, București, Ed. politică, 1973, p. 452.

¹⁶ J. Fazekas, *op. cit.*, p. 17.

¹⁷ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Editura șt., 1967.

proprietii pădurilor de către stat și contra abuzurilor funcționarilor domeniilor, o găsim pe luptătoarea democrată Ecaterina Varga — „Caterina doamna noastră“ — cum îi spuneau țărării români.¹⁸

Înfrățirea în lupta comună pentru libertate și dreptate socială și națională s-a manifestat într-o formă mai amplă și mai expresivă în perioada revoluției de la 1848. Apărută pe fondul unor contradicții interne deosebit de ascuțite și în împrejurări internaționale când în Europa popoarele asuprite își cereau cu hotărâre dreptul la viață liberă și independentă, respectarea entității lor naționale, se ridicau pentru constituirea în state naționale unitare suverane, revoluția de la 1848 a căpătat un pronunțat caracter național. Se știe că solidaritatea în lupta comună s-a manifestat de la începutul revoluției. „Cînd la 15 martie 1848, la Pesta a izbucnit revoluția — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — care proclama lichidarea supremației aristocratice, deschiderea barierelelor sociale ce frînau desfășurarea largă a producției capitaliste, promovarea în viața socială a principiilor egalității, revoluționarii din Transilvania — atît români, cit și maghiari, secui, germani și de alte naționalități — și-au manifestat solidaritatea, i-au aplaudat și i-au susținut din tot sufletul pe militanții din Ungaria. Elocvent pentru starea de spirit de frăție și solidaritate este faptul că în timpul evenimentelor care au avut loc la Pesta la 27 martie — 8 aprilie un mare număr de români au luat parte activă, împreună cu masele populare maghiare, la eliberarea din închisoare a revoluționarilor democrați, printre care se afla și militantul român Eftimie Murgu, conducătorul de mai tîrziu al mișcării revoluționare din Banat“.¹⁹

Numeroși militanți revoluționari români și de alte naționalități, în timpul și după revoluția burghezo-democratică, și-au exprimat convingerea că drumul sigur spre victorie este unirea forțelor în lupta solidară împotriva asupritorilor comuni. Generalul Bem, într-o proclamație dată la Brașov la 21 martie 1849 se adresa populației din Transilvania astfel: „Unguri, sași și români! Întindeți-vă frățește mîinile unii altora, puneți capăt neînțelegerilor naționale și în fața voastră se va deschide un viitor fericit“²⁰. Pe această poziție s-au situat: Cezar Bolliac, Simion Bărnuțiu, deputații români din Dieta Ungariei — Eftimie Murgu, Aloisiu Vlad, Alexandru Buda, care regreta războiul fratricid, intrucit — așa cum spunea el — „firea ne-a așezat într-o patrie ca, împreună să gustăm dulceața fructelor ei“²¹, și însuși Nicolae Bălcescu. Din păcate, documentul înțelegerii româno-maghiare semnat de Kossuth precum și de Bălcescu și Bolliac a fost încheiat abia la 14 iulie 1849, cînd era prea tîrziu pentru a mai putea fi pus în aplicare.

Analizînd cauzele înfrîngerii revoluției, Nicolae Bălcescu scrie: „Astăzi este învederat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărațesti și de la despoți, ci numai dintr-o unire strînsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor, împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate“²². Acestea sînt doar cîteva exemple dintre numeroasele fapte care atestă că „cei mai înaintați revoluționari de la 1848 au militat pentru întărirea

¹⁸ L. Bányai, *op. cit.*, p. 56.

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, București, Ed. politică, 1973, p. 453.

²⁰ L. Bányai, *op. cit.*, p. 65.

²¹ *Ibidem*.

²² N. Bălcescu, *Opere*, vol. I., București, Ed. Acad. R.S.R., p. 335.

prieteniei și frăției poporului român cu naționalitățile conlocuitoare, pentru unirea eforturilor tuturor locuitorilor acestor meleaguri, indiferent de naționalitate, în lupta pentru scuturarea jugului asupririi sociale și naționale“.²³

Expresii concludente ale unității și frăției de luptă au fost și cele două adunări de importanță istorică: cea de pe Cîmpia Libertății de la Blaj din 15—17 mai 1848, unde alături de țărani, muncitori și meseriași români, se aflau și iobagi unguri, sași și secui, și adunarea populară a secuilor de la Lutița din 15—16 octombrie 1848, în a cărei proclamație se arăta: „Dorim ca în această țară să domnească pacea și libertatea, de roadele dulci ale căroră să ne putem bucura împreună cu voi. Recunoaștem naționalitatea, limba și credința voastră și sîntem gata să le apărăm cu sabia în mînă“²⁴.

O inițiativă asemănătoare — prea puțin cunoscută — a fost întreprinsă la Orăștie în luna mai 1848. Cu acest prilej, adunarea generală a Scaunului a dezbătut și adoptat în întregime revendicările celor douăzeci de mii de români din oraș și împrejurimi, prezentată de către deputatul de Turdaș, Nicolae Szentiványi — tribunul de mai tîrziu al lui Avram Iancu.

În petiția cu cele 24 de puncte, pe primul loc figura recunoașterea națiunii române; punctul 11 prevede eliberarea iobagilor și colonilor de sarcinile feudale, iar ultimul punct, cuprindea recunoașterea proclamației de la Blaj în vederea adoptării și de către Dieta Transilvaniei.

Restul prevederilor din petiție stipulau ca românii să-și aibă drepturi egale în toate ramurile administrative și judecătorești, să se servească de limba lor și în treburile vieții publice, iar sarcinile comune să fie suportate în mod egal de către toți locuitorii Scaunului. De asemenea s-a prevăzut ridicarea a cît mai multor școli populare românești, înființarea unei școli pedagogice românești la Orăștie, libertatea industriei și comerțului, ajutorarea săracilor, etc.

Revendicările, firește, au avut un colorit local, însă în nici una din cele 24 de puncte nu s-a declarat supunere față de împăratul Austriei — dușmanul principal al maselor populare — și nici anexarea Transilvaniei la Ungaria²⁵.

Petiția cu revendicările de mai sus a fost prezentată și susținută cu perseverență în Dieta Transilvaniei, de către deputații din Orăștie, Leszai Antal și Molnár Károly. Despre acest fapt avem informații sigure.²⁶ Dar după cum este cunoscut, Dieta de la Cluj a votat contra intereselor majorității, a românilor din această provincie. În asemenea condiții s-a ajuns să fie înăbușită și această inițiativă locală, de frăție și colaborare dintre românii, maghiarii și sașii din Orăștie, frăție pentru care au militat pe tot parcursul revoluției tribunul lui Avram Iancu, Nicolae Szentiványi de la Turdaș și revoluționarul democrat Brúz Lajos din Orăștie.

Din faptele relatate în această schiță fugară, ca și din cele care nu au putut fi cuprinse în prezenta comunicare, se evidențiază cu preg-

²³ *Națiunea socialistă. Documente ale Partidului Comunist Român*, Culegere sintetică, București, Ed. politică 1972, p. 34.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Z. Sarkozi, 1848—1849 *Szászváros*, în „*Válasz*“ nr. 1/1949, p. 53—72.

²⁶ Ibidem. A se mai vedea: Silviu Dragomir, *Revoluția românilor din Transilvania, 1848—49*, vol. II. p. 487.

nanță, că ceea ce este caracteristic conviețuirii de peste o mie de ani între românii, maghiarii și germanii din Transilvania este frăția de muncă și luptă, colaborarea în marile bătălii purtate împotriva dușmanului comun.

LES MOMENTS DE LA LUTTE COMMUNE DU PEUPLE ROUMAIN
ET DES NATIONALITÉS COHABITANTES CONTRE LA DOMINATION
DE L'EMPIRE DES HABSBOURG

— R é s u m é —

L'auteur dans la recherche et le traitement de ce thème souligne le fait que tout au long de l'histoire, parmi les hommes du travail roumains et ceux d'autre nationalité, qui se sont fixés sur le territoire du pays, se sont établies des relations d'une étroite collaboration. Dans des circonstances difficiles ils ont travaillé et ils ont lutté ensemble contre l'oppression, pour la justice sociale et la liberté nationale.

Dans ce sens, l'auteur envisage des aspects généraux et locaux dans la lutte commune contre la domination de l'empire Autriche—Hongroise, en rélatant le mouvement „Curuți”, la lutte anti l'empire de l'Autrich—Hongroise, des régiments de la frontière, la grande révolte des paysans serfs, conduite par Horia, Cloșca et Crișan et la fraternité dans la lutte commune pour la liberté et la justice sociale et nationale dans la période de la révolution de 1848.